

članci – articuli

UDK 27-277.2:27-535.8 PS 8.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 08/04

OSNOVNO BIBLIJSKO PITANJE: ŠTO JE ČOVJEK?

Egzegetsko-teološka analiza Ps 8

Božo LUJIĆ, Sarajevo

Sažetak

Ps 8 je značajan jer postavlja temeljno biblijsko pitanje: što je čovjek? i daje na njega odgovor: čovjek je istodobno velik i malen. S obzirom na svoje mjesto u svemiru čovjek je doista malen, ali s obzirom na »Božje sjećanje« (*zkr*) i »Božju skrb« (*pqd*) čovjek je postavljen veoma visoko – on je malo manji od Boga. Čovjek je velik po Božjoj ljubavi koja ga je uzdignula visoko. Čovjekov odnos prema zemlji i svemu stvorenomu trebao bi proizaći iz spoznaje da je dijete Božje ljubavi i da prema svome Stvoritelju treba biti otvoren u zahvalnosti, a prema stvorenju u otvorenosti Božje ljubavi koju treba na njega prenositi. Upravo je u tom duhu i Franjo iz Asiza u svome *Hvalospjevu stvorova* shvatio svu dubinu poruke ovoga psalma.

Ključni pojmovi: čovjek, Božja veličina, svemir, zemlja, Božje sjećanje, Božja skrb.

Ps 8 postao je upravo u naše vrijeme ne samo poznat po suvremenom značenju svoje poruke nego je u svezi s njim izbila i velika rasprava o cjelini njegova sadržaja. Naime, u svibnju 1969. dvojica američkih astronauta, T. Stafford i G. Cernam, kružeći oko Mjeseca, uputili su na zemlju kao poruku upravo riječi Ps 8. Prigodom sljedećega leta na Mjesec te iste godine samo mjesec dana kasnije dao je papa Pavao VI. drugoj dvojici američkih astronauta N. Armstrongu i E. Aldrinu upravo tekst Psalma 8 da ga ponesu i ostave na prostranstvima Mjeseca kao potvrdu ostvarivanja doista neslućenih čovjekovih mogućnosti u osvajanju i ovladavanju svemirskih prostranstava pokazujući na taj način svoju veličinu i dostojanstvo.

Nedugo nakon toga izbila je burna rasprava o tom činu zbog toga što su neki držali da je čovjekov pothvat slijetanja na Mjesec nosio također i negativne posljedice budući da je značio oskvrnuće nevinosti svemira i početak nemilosrdnoga uništavanja netaknutosti nebeskih prostranstava i velike utrke u njegovu osvajanju. U središte te rasprave došao je, dakako, i Ps 8 sa svojom porukom o čovjeku i o mjestu koje čovjek zauzima na zemlji i u svemiru.¹ I ponovno je izbila rasprava o uvijek suvremenom pitanju: Što je, zapravo, čovjek i kakva je njegova uloga u ovome svijetu? Ponovno je prastaro izobilje na površinu pitanje na koje se uvijek iznova tražio i davao odgovor, zapravo otkako postoji čovjek. Međutim, svaki je odgovor na to pitanje nosio istodobno u sebi i uvijek novo pitanje o čovjeku, budući da čovjek ni u jednome dijelu svoga bića nije bio konačno definiran, završen, dovršen.

Osvajanje Mjesečevih prostranstava aktualiziralo je ponovno poruku Ps 8, ali s njom su također pokrenuta i nova pitanja o čovjeku, o njegovu Stvoritelju i svemu stvorenomu, te o njihovu međuodnosu. U našem je vremenu ta problematika još više pojačana sve većim rastom svijesti ne samo o čovjekovim znanstveno-osvajačkim apetitima nego i o negativnim posljedicama podčinjavanja prirode i svemira nezasitnim i sebičnim čovjekovim interesima. Čini se da je svemu tomu svakako uvelike pridonijelo buđenje i otrežnjenje, nastali nakon duljega razdoblja materijalističkoga pogleda na svijet, koji je čovjeka »osamostalio« i bez pridržaja ovlastio da neovisno upravlja prirodom.

Nakon što je iz ovoga svijeta ideološki »prisilno« uklonjen njegov Stvoritelj, ostao je usamljen čovjek sa svojom veličinom i bijedom kao apsolutna mjera sama sebe i ovoga svijeta. Međutim, pokazalo se da je ta i takva mjera bila uvjetovana nezasitnom pohleptom u stjecanju materijalnih dobara, u iskorištavanju prirode te u sebičnom promatranju drugih i svijeta u cjelini.² Takvo u potpunosti sebično shvaćanje svijeta, čovjeka i svemira postalo je doista pogubno i za čovjeka i za njegov svijet, tako da su se ponovno javili brojni glasovi koji upozoravaju da svijet i čovjek trebaju biti stavljeni u odnos sa Stvoriteljem, jer na taj način čovjek dobiva svoje pravo mjesto među svim stvorenjem i istinsko dostojanstvo. Tako je

¹ O tomu opširnije izvješćuje u svome komentaru Psalama Gianfranco Ravasi. Usp. G. RAVASI, *Il Libro dei Salmi. Commento e attualizzazione I*, Bologna 1981., 179. Autor navodi prosvjed pjesnika i književnika G. Ceronettija u svojoj *Difesa della Luna*. Psalam citira također i Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* (br. 12) ističući čovjekovu veličinu: »Sveto pismo, naime, uči da je čovjek stvoren na 'sliku Božju', sposoban da spozna i ljubi svoga Stvoritelja, da je od njega postavljen za gospodara nad svim zemaljskim stvorenjima, da njima upravlja i njima se služi slaveći Boga.«

² Čovjek je svojim zlom »zagadio« ovaj svijet i ozbiljno ga doveo u opasnost, jer nije se prema njemu odnosio onako kako je njegov Stvoritelj to predvidio i prema onakvoj ovlasti koju mu je dao: da sa svime vlada ljubavlju kojom je sve stvoreno, a to znači i čovjek kao kruna stvorenja.

po tko zna koji put poruka Ps 8 postala iznova suvremena i značajna, jer je otvorila pitanje o čovjeku, pitanje o njegovu Stvoritelju, pitanje o svemu stvorenomu. Štoviše, ta pitanja nisu pokrenuta neovisno jedno o drugomu, nego predstavljaju zapravo splet svekolikih čovjekovih odnosa i konačno njegova mjesta među svim stvorenjem.³

1. Prijevod i tekstualna kritika Ps 8

¹ Zborovodi. Po napjevu »Tijesci«. Psalam Davidov.

² Gospodine, gospodaru naš,
kako li je slavno ime tvoje po svoj zemlji!
Želim pjevati veličanstvu tvomu na nebesima.

³ Iz usta djece i dojenčadi postavljaš bedem
protiv protivnika svojih,
da ušutkaš neprijatelje i osvetnike.

⁴ Kad promotrim nebesa, koja si stvorio,
mjesec i zvijezde koje si učvrstio:

⁵ Što je onda čovjek da ga se sjećaš,
potomak Adamov da za njega skrbiš?

⁶ Od sebe si ga malo manjim učinio,
slavom i čašću njega okrunio.

⁷ Vladarom si ga nad djelima ruku svojih postavio
i pod vlast njegovu sve si podložio:

⁸ ovce i sva goveda,
i životinje poljske,

⁹ i ptice nebeske i ribe morske,
i što god hodi stazama morskim.

¹⁰ Gospodine, gospodaru naš,
kako li je slavno ime tvoje po svoj zemlji!

Sa stajališta kritike teksta poseban problem čine rr. 2 i 3 koji zbog nejasnoće teksta potiču prevoditelje da traže uvijek nova i primjerenija rješenja za njihovo prevođenje i razumijevanje. Unatoč svim tim nastojanjima čini se da nije moguće dati zadovoljavajuće rješenje za tu tekstualnu nejasnoću zbog potrganosti teksta. Pa ipak, ne bi trebalo odustajati od traženja najprimjerenijega rješenja.

³ Pascal se bojao »vječne tišine beskonačnih prostora«, a Leopardi je imao strahove od »beskonačnih prostora«. A upravo je u Ps 8 u isprepletenosti povezan čovjek, beskonačnost, svemir. Zato je psalam ušao u rijeku brojnih egzegetskih tumačenja, ali i pjesnika i mislilaca. U psalmu su tri važna lika koja čine njegovu potku: Bog, čovjek, svemir. Usp. G. RAVASI, *nav. dj.*, 180–181.

Ponajprije valja upozoriti na veliku tekstualno-kritičku teškoću s obzirom na veznik *'ašer* i na glagolski oblik *tenāh*. *'ašer* je na ovome mjestu odnosni veznik koji se teško može smisljeno prevesti ukoliko bi ga se vezivalo uz glagolski oblik *tenāh* koji je u 2. licu jednine imperativa glagola *ntn* – dati. Nedvojbeno je da bi bez određenih zahvata teško bilo redak prevesti smisljeno i razumljivo.⁴ Osim toga tu su također i metrički problemi.

Stoga su predlagane različite promjene koje su vršene kako u području samoglasnika tako i u području suglasnika, bilo da se čvrsto ostajalo uz glagol *ntn*, bilo da su se tražili neki drugi glagoli koji bi možebitno bolje odgovarali već postojećim suglasnicima, ali i samome kontekstu. Jedna od mogućnosti čitanja bila bi da se *tenāh* uzme kao emfatički imperativ glagola *tnh*, što bi značilo: *ponoviti* ili *pjevati* (usp. Su 5, 11 i 11, 4). Tada bi stih glasio: *Pjevaj hvalu njegovu veličanstvu na nebesima*.⁵ Moguće je također ostaviti glagol *tnh*, ali ga čitati *'attaneh*, pa bi se onda moglo prevesti: *Pjevat ću* ili *želim pjevati o tvome veličanstvu na nebesima*. U tom slučaju ostaje neriješeno pitanje *'ašer* u tekstu. Postoji još jedan predložak gdje bi se obje riječi u tekstu objedinile u jedan oblik *'ašartannah* koji bi bio imperativ s energetičkim *nun* od glagola *šrt* sa značenjem *služiti*, *klanjati se*. U tom slučaju stih bi se mogao prevesti na slijedeći način: *Želio bih služiti [klanjati se] tvome veličanstvu na nebesima*. U tom slučaju ne bi trebalo dirati u suglasnički tekst koji nalazimo u psalmu.⁶

Prijedemo li sada na drugu tekstualnu poteškoću u tekstu Ps 8, onda ćemo uočiti da je neki autori povezuju s prethodnim slučajem. Riječ je o »djeci i dojenčadi«. Neprijeporno je da su posrijedi doista riječi koje to i znače: *'ôlîm v'jôn'qîm*,

⁴ S obzirom na pregled postojećih mogućnosti razrješenja ovoga teškoga mjesta ili na konkretne predloške oslanjam se poglavito na djela: L. ALONSO SCHÖKEL, *I Salmi*, Roma 1992., 240–242. G. RAVASI, *nav. dj.*, 193–198. F.-L. HOSSFELD/E. ZENGER, *Die Psalmen 1 – 50*, Würzburg 1993., 78. L. SABOURIN, *Le Livre des Psaumes*, Montreal/Paris 1988., 99. H. J. KRAUS, *Die Psalmen 1 – 59*, Neukirchen-Vluyn ⁵1978., 203–204. M. DAHOOD, *Psalms I*, New York/London/Toronto/Sydney/Auckland 1965., 49–52. M. OEMING, *Das Buch der Psalmen. Psalm 1 – 41*, Stuttgart 2000., 82–89. A. WEISER, *Die Psalmen I, Psalm 1 – 60*, Göttingen, ¹⁰1987., 94. C. TOMIĆ, *Psalmi*, Zagreb 1986., 70–72. E. ZENGER, *Die Nacht wird leuchten wie der Tag. Psalmenauslegungen*, Freiburg/Basel/Wien 1997., 201–211. P. C. CRAIGIE *Psalms, 1 – 150* (WBC 19), Waco 1983., 104–113. C. A. BRIGGS/ E. G. BRIGGS, *The Book of the Psalms I*, Edinburgh 1987., 61–67. Postoji također hrvatski prijevod Biblije KS u kojem su također i Psalmi. Autor donosi vlastiti dinamični prijevod ovoga psalma. Novi prijevod Psalama načinio je Lj. Rupčić i to s hebrejskoga izvornika. LJ. RUPČIĆ, *Novi zavjet i Psalmi*, Mostar 2000. B. FISCHER, *Die Psalmen als Stimme der Kirche*, Trier 1982., 161–178. H. GROSS/H. REINELT, *Das Buch der Psalmen I*, Düsseldorf 1978., 56–62. Autori se oslanjaju na »Einheitsübersetzung«.

⁵ Usp. G. RAVASI, *nav. dj.* 193.

⁶ Mnogi autori opredjeljuju se za ovo rješenje. Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 240. Također: G. RAVASI, *nav. dj.*, 193.

ali je u pitanju težak problem kako povezati tu sintagmu s onim što slijedi: *jisadtā* 'ōz ili je pak treba vezivati uz ono što joj prethodi. Većina prevoditelja prelaze olako preko osnovnoga značenja riječi 'ōz – *snaga, moć jačina, bedem, utvrda*⁷ i odlučuju se za sinonimna značenja kao što su: *slava, hvala, priznanje*. Često puta odstupanje u jednom pojmu nužno uvjetuje i drugi pojam. Tako neki autori prevode prvi dio ovoga stiha kao: »mucajući kao dječak i dojenče!«⁸ Drugi dio bi, prema tomu, glasio: »Postavio si temelj bedemu zbog svojih neprijatelja« ili »Postavio si bedem protiv neprijatelja svojih«.⁹ Dakako, da se ne radi o krivome prijevodu nego o pokušaju prericanja onoga što se nalazi u izvorniku.

Treća teškoća u tekstu je puno lakša i ne mijenja toliko značenje kao prethodne dvije. Riječ je o sintagmi: *ūben-'ādām* koju hrvatska Biblija prevodi kao »sin čovječji« i prije toga uporabi riječi 'enōš.¹⁰ Što znači pojam 'enōš,¹¹ a što *ben-'ādām*? 'enōš znači slabo, ograničeno, nesavršeno biće dok 'ādām označuje

⁷ Usp. S. WAGNER, »זזזז 'zz«, u: *ThWAT* VI, 2–14. Nešto drukčije A. S. van der WOUDE, »זזזז 'zz, stark sein«, u: *THAT* II, 252–256. Autor uz uobičajena značenja *snaga, moć*, ističe da su moguća i druga značenja kao: *slava, uzvišenost, sjaj*.

⁸ Vidi. G. RAVASI, *nav. dj.*, 177.

⁹ L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 238. »Hai fondato un baluardo contro i tuoi avversari«. G. RAVASI, *nav. dj.*, 177. »Hai gettato le basi di un baluardo a causa dei tuoi oppositori«. Evo još nekoliko prijevoda: A. WEISER, *nav. dj.*, 94: »Im Kinder- und Säuglingsmund hast du eine Macht geschaffen deinen Gegnern zum Trotz.« H.-J. KRAUS, *nav. dj.* 203: »Aus dem Munde der Kinder und Säuglinge hast du ein Bollwerk erbaut um deiner Feinde willen.« L. SABOURIN, *nav. dj.*, 98: »Je veux adorer ta majesté au-dessus des cieux, avec la bouche des enfants et des nourrissons. Tu t'es bâti un forteresse pour demeure.« C. A. BRIGGS/E. G. BRIGGS, *nav. dj.*, 61: »O set Thy splendour above the heavens! Out of the mouth of little children and sucklings Thou dost establish strength, because of Thine adversaries.« P. C. CRAIGIE, *nav. dj.*, 104: »I will worship your majesty above the heavens. From the mouth of babes and sucklings, You have established strength on account of your enemies.« E. ZENGER, *nav. dj.*, 201: »welcher deinen himmlischen Glanz widerspiegelt. Aus dem Munde von Kindern und Säuglingen hast du eine Festung errichtet um deiner Widersacher willen.« Lj. RUPČIĆ, *nav. dj.*, 809: »Iz usta djece i dojenčadi pribavljaš sebi priznanje zbog neprijatelja svojih:« I. ŠTAMBUK, *Psalmi*, Makarska 1975., 278: »Za svoje protivnike u usta naprščadi i dojenčadi svoju moć stavi, krvnim neprijateljima, osvete žednima izbi svoju riječ«. P. VLAŠIĆ, *Psalmi Davidovi I*, Dubrovnik 1923., 201. »Iz ustiju male djece i koja sisaju činiš sebi hvalu, nasuprot protivnicima tvojim, da zamukne neprijatelj i buntovnik.«

¹⁰ Drukčije Lj. Rupčić. Usp. Lj. RUPČIĆ, *nav. dj.*, 809: »sin Adamov«.

¹¹ Usp. F. MAASS, »אנוש 'anōš«, u: *ThWAT* I, 373–375. Također: J. A. SOGGIN, »Alcuni testi-chiave per l'antropologia dell'Antico Testamento«, *L'antropologia biblica*, Napoli 1981., 223–243. Pojam je rijedak u SZ i kao u akademskom naglasak je na čovjekovoj nemoći i slabosti. Katkada se ovaj pojam prevodi i sa smrtnik. Kao i u našem slučaju pojam 'enōš se često upotrebljava kao paralela pojmu 'ādām koji ima više generičko značenje kao član ljudskoga roda. Prvi dakle pojam označava čovjeka u njegovoj slabosti, nemoći, nedovršenosti, ograničenosti, a drugi kao pripadnika ljudskoga roda.

pripadnost ljudskome rodu. Stoga je potrebno tražiti mogućnost kako bismo i u prijevodu razlikovali riječ 'enôš i 'ādām. Zato bi bilo primjerenije prevesti prvu riječ kao *čovjek*, koji je ograničeno, slabo i grješno biće, a drugu ostaviti kao *potomak Adamov*, čime se ističe oznaka čovjeka kao pripadnika ljudskoga roda.¹²

2. Vrijeme nastanka i struktura Ps 8

Psalam se pripisuje Davidu, kao i mnogi drugi, ali je očito da je nastao znatno kasnije i da je zacijelo mlađi. Na to upućuje kako tematika tako i rječnik samoga psalma. Riječ 'adōnēnū (gospodaru naš), koja je tipična za posužanjsko vrijeme, dovodi psalam u vezu s perzijskim ili još kasnijim vremenom. Na to bi mogla svakako upućivati i sama tematika psalma koja poznaje osnovne teološke postavke o stvaranju svijeta i čovjeka sadržane u Post 1.

Post 1 pripisuje se opet svećeničkoj predaji i datira vremenski vjerojatno u 6. st. ili možda 5. st. pr. Kr. Ta činjenica, dakako, ne isključuje mogućnost da su neki elementi u psalmu i puno stariji od konačnoga oblikovanja psalma. Stoga bismo se mogli složiti s E. Zengerom koji misli: »Kao 'duhovna domovina' prvoga psalma' dolaze u obzir svećeničko-mudrosni krugovi, vjerojatno ranoga posužanjskoga vremena.«¹³

S obzirom pak na sam oblik psalma, postoji opće slaganje među autorima, pa bi se Psalam 8 mogao bez dvojbe ubrojiti u skupinu hvalospjeva pojedinca. Ipak pojedina novija istraživanja – kao što na to u svom komentaru upozorava H.-J. Kraus – upućuju na neke dodatne elemente u psalmu, kao one tužbalice i zahvale, ali isto tako i na neka mudrosna obilježja. Unatoč tomu, ne mogu se dovesti u pitanje glavne značajke hvalospjeva.¹⁴

Sam pak psalam uokviren je (inkluzija) u refren koji je na početku proširen dodatkom 2c, što predstavlja – kao što smo rekli – *crux* za prevoditelje. Mi smo ga ovako preveli: »Želim pjevati/služiti veličanstvu tvome na nebesima.«¹⁵ Inklus-

¹² Evo još nekoliko prijevoda ove sintagme: Ravasi: »l'essere umano«, Schökel: »ili figlio di Adamo«, Zenger »des Menschen Kind«, slično i Kraus »das Menschenkind«, Sabourin »le fils de l'homme«, prijevod Good News »mere mortals«.

¹³ E. ZENGER, *nav. dj.*, 205. Usp. također: H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 205.

¹⁴ Usp. H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 204–205. »Psalam 8 spada u skupinu 'pohvalnica' (תהלה)... Pohvalnica je posvema oblikovana i određena Jahvinim oslovljavanjem u 2. licu. Ovaj himnski stil oslovljavanja je relativno rijedak... U svakom slučaju može se stvarno glavni dio psalma označiti kao 'hvalospjev pojedinca'... U 'hvalospjevu pojedinca' tvori retorsko pitanje (r. 5) središte. U novije vrijeme egzegeti su sve više i više svraćali pozornost na različite elemente oblika u Ps 8, tako – među ostalim – elemente tužaljke i zahvale, kao i na mudrosne crte.«

¹⁵ Naravno da odluka za ovakav prijevod ne znači i razrješenje problema pokidanoga teksta. Ne-dvojbeno je ipak da je riječ o Božjem veličanstvu koje se proteže i na nebesa. Mi smo se ovdje

zija upućuje na realnu mogućnost da je psalam bio i u liturgijskoj uporabi, ali neki autori misle da je to postao istom znatno kasnije. »Iako je nesigurno je li psalam bio izvorno u nekom odnosu s kultom, naslov (r. 1) upućuje da je mogao biti redovno upotrebljavan u tijeku izraelskoga bogoslužja u hramu.«¹⁶

Osim dodatka u 2c, kojeg smo gore spomenuli i inkluzije psalma, potrebno je spomenuti još jedan problem. E. Zenger misli da je i r. 3 proširenje koje je načinjeno kasnije umećući zapravo »situaciju patničke i progonjene zajednice u psalam« gdje bi djeca i dojenčad, koji prema ovome autoru označavaju Izrael, bili znak Božje snage na zemlji.¹⁷

Što se pak tiče samoga sadržaja i strukture psalma, valja reći kako se u središtu psalma nalazi pitanje: *māh-’enôš* (što je čovjek)? Ono je stavljeno u širi okvir Božje veličine koja se veže uz Božju nazočnost na zemlji u obliku imena. S druge pak strane, iz tako postavljena pitanja proizlazi svijest o čovjekovoj malenosti u okviru veličanstvenih »djela Božjih prstiju«, ali istodobno i iz svega onoga što je stavljeno čovjeku na brigu i skrb. Čovjek dobiva svoju veličinu i smisao od Boga i dalje je prenosi na sva stvorenja koja su povjerena njegovoj skrbi.

Sam pak psalam u svojoj strukturi moguće je također bez daljnjega gledati tako što bi se upozorilo na njegove hijastičke elemente koji se u određenu ritmu ponavljaju: u inkluziji pohvala Božjem Imenu, zatim se izmjenjuju sintagme svemir – čovjek i čovjek – svemir, potom ponovno zaključna inkluzija kao pohvala Božjem Imenu. Iz navedene strukture razvidno je kako je u središtu čovjek, kako ga okružuje svemir, a sveukupni okvir čini zapravo slava i čast rasprostrta kako na nebesima tako i na zemlji.¹⁸

redak: 2a	inkluzija: pohvala Imenu
retci: 2b–5	svemir – čovjek
retci: 6 – 9	čovjek – svemir
redak: 10	inkluzija: pohvala Imenu

odlučili uzeti glagol *šîr* – pjevati, ali je također moguće uzeti i glagol *šrt* – služiti ili *klanjati se*. Kao što smo vidjeli, mogući su i drugi prijevodi.

¹⁶ Tako: P. C. CRAIGIE, *nav. dj.*, 107.

¹⁷ E. ZENGER, *nav. dj.*, 79. Ovaj autor »djecu i dojenčad« kao metaforu za ljude patnike i bez ikakve zaštite što se očituje u trima područjima: a) kod opisa rata njihovo spominjanje podcrtava brutalnost neprijateljske vojske, odnosno duboku bijedu naroda (usp. 1 Sam 15, 3; 22, 11; Jr 44, 7); b) kao djeca patničke i razorene majke Sion utjelovljuju ona bijedu sužanjstva (usp. Tuž 2, 11; 4, 4); c) s obzirom na nevolje rata i gladi opisane u Jo 1 – 2 traži se da i »novorođeni i dojenčadi« budu u zajednici i da pomognu pri zazivanju imena Gospodinova.

¹⁸ G. RAVASI, *nav. dj.*, 187. Ravasi upozorava na autore koji su skloni vidjeti te elemente u psalmu. Sam pak kaže: »U ovoj se lirici nazire dobro sagrađeni diptih: rr 2b–5 i rr. 6–9.« Sa svoje strane Ravasi predlaže ovakvu strukturu: Inkluzija, A. Prvi kozmički prizor: Božja svemogućnost i čovjek (rr. 2b–5). B. Drugi kozmički prizor: ljudska moć i Bog (rr. 6–9). Inkluzija.

S druge pak strane, E. Zenger pronalazi također dva dijela u psalmu, ali ih on drukčije označuje: Psalam bi – prema njemu – također imao inkluziju, ali on u psalmu – kao što smo već rekli – vidi dodatke koje je načinila kasnija preradba u r. 2c i 3. Uvažavajući sve to, on ta dva dijela označava kao pitanje: rr. 4–6 i odgovor: rr. 7–9. »Ova podjela na dva dijela podcrtana je također i semantičkim strukturnim signalom. Oba su odsjeka uvedena s pojmom: 'djelo tvojih prstiju/djelo tvojih ruku'.«¹⁹ Ukoliko bi se uvažila strukturna podjela koju predlaže E. Zenger, onda bi bilo potrebno prilikom prijevoda protegnuti pitanje s r. 5 i na r. 6, kao što to i on sam čini u svom prijevodu psalma.

L. A. Schökel upozorava na inkluziju na početku i trostruko ponavljanje čestice *māh* (2. r., 5. r., 10. r.), na druga ponavljanja, kao i na zaključnu inkluziju. Inkluzija je u množini dok je drugi dio psalma u jednini što bi – prema ovome autoru – moglo značiti da je psalam korišten u nekoj zajednici pa bi množina i jednina predstavljali zapravo raspored glasova unutar tog skupa između kao izmjena nekoga kora i njegova predvoditelja. Što se tiče čestice *māh* ona od početka do kraja »tonalitet i kromatizam« psalma: »divljenje, čuđenje, razmišljanje«. ²⁰ Na početku i na kraju ona ima značenje divljenja, a u sredini funkciju pitanja. »Ovo pitanje upravo u srcu psalma predstavlja ključ njegova globalnoga i izraženoga smisla.«²¹

Ovaj autor ukazuje na još neka ponavljanja u psalmu. Tu su prije svega dva pojma: *šāmajîm* – nebesa i *ma'aseh* – rad, djelo. Prvi se pojam nalazi u rr. 2.4.9, a drugi u: rr. 4.7. Nebesa su prostor nebeskih bića, predstavljaju kako nebesa tako sva djela koja je čovjek stvorio. Čovjek prema tomu može razmišljati o Božjim djelima, ali i upravljati o onima što su njemu povjereni.²²

3. Egzegetska analiza psalma

Kao što smo vidjeli, psalam je uokviren u inkluziju upućenu na svečan način Božjem imenu. Autor izriče hvale Gospodinu (*Jhvh*)²³, koji je »naš gospodar« i ime kojega obuhvaća svu zemlju. Očito je da je temeljna teološka misao sadržana u inkluziji upravo u pojmu Božjega imena. Ukoliko je Gospodin (*Jhvh*) ujedno

¹⁹ E. ZENGER, *Die Nacht wird leuchten wie der Tag. Psalmenauslegungen*, 204–205.

²⁰ Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 242.

²¹ *Isto*, 242.

²² *Isto*, 243.

²³ E. JENNI, »יהוה *Jhwh* Jahwe«, u: *THAT I*, 701–707. Ne može se dati sigurna etimologija Božjega imena. Ime se redovito veže uz glagol *hjh* – biti (usp. 3, 14). Inače se taj pojam Božjega imena susreće u SZ 6828 puta, od čega više od polovice kod proroka (3523 puta).

i *'adōnēnū* (naš gospodar)²⁴, onda se želi reći da je Gospodin ujedno i vladar Izraela, ali i gospodar svega stvorenja,²⁵ jer je ovo *'adōnēnū* bila oznaka koja je pridavana kralju, a u nekim psalmima Gospodin je doista prikazan kao kralj (usp. Ps 97). Iz toga slijedi da se u Ps 8 ne radi prvenstveno o »slavi stvorenja nego o slavi Izraelova gospodara, koji je gospodar svega stvorenoga«.²⁶ Slava i veličina stvorenja proizlaze nedvojbeno iz slave i veličine njihova Stvoritelja.

To je razvidno i iz toga što se Gospodinovo ime (*šēm*) rasprostire po svojoj zemlji. Uostalom i sam hvalospjev je uvijek neke vrste priznanja i zahvalnosti, pa se stoga i ne treba očekivati da pjesnik do u sitnice pojašnjava na koji način misli da veličina Božjega imena zahvaća svu zemlju. Čini se, ipak, da pjesnik naglašava Gospodinovo vrhovništvo – *'adōnēnū* (naš gospodar) kao izraz neobične veličine, kao slave (*'adīr*), prikazujući na taj način Boga kao moćnoga vladara, ime kojega posvuda po zemlji (*kol-hā'āres*) označuje njegovu nazočnost. To vrhovništvo obuhvaća ne samo zemlju nego i svemir (*hōdēkā 'al-haššāmājīm*), a onda dolazi i do onoga središnjega dijela: do čovjeka (*māh-'enōš*). U čovjeku Bog pokazuje svoju najveću moć, ali na posve osobit način: kao stalnu *skrb* i *sjećanje* (*zqr + pqd*).

Ipak u inkluziji treba posvetiti posebnu pozornost pojmu ime (*šēm*)²⁷, jer ono predstavlja »najosobitiji element hvalospjeva«.²⁸ Ime zgušnjava u sebi samu Božju bit²⁹ koja se očituje kao nazočnost, kao moć, kao vrhovništvo, kao slava, ali i kao *skrb*. Ime u biblijskom smislu označava zapravo egzistenciju, jer tko nema imena, i ne postoji (usp. Prop 6, 10). Kad čovjek daje imena životinjama, one praktički počinju postojati (Post 2, 19) i čovjek nad njima zadobiva vlast. Uostalom, i Bog

²⁴ Usp. E. JENNI, »יְהוָה 'adōn«, u: *THAT I*, 31–38. Ovaj pojam se redovito rabi uz Božje ime *Jhvh* kao formalni Božji epitet. Pojam se može rabiti u apsolutnom smislu, sa sufiksima osobnih zamjenica ili pak kao nadomjestak prilikom čitanja Božjega imena *Jhvh* kojega Izraelci nisu izgovarali.

²⁵ Usp. O. WAHL, *Lieder der Befreiten. Psalmen beten heute*, München 1989., 27–38.

²⁶ H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 206. A. Weiser govori o dva obilježja koja se protežu kroz cijeli psalam: strahopoštovanje pred Bogom i uživanje u njegovoj slavi. Usp. A. WEISER, *nav. dj.*, 95. G. RAVASI, *nav. dj.*, 189–190: Naspram Gospodina koji se naziva *'adōn* – »gospodar« čovjek je krhko zemaljsko biće, *'enōš* i *ben-'ādām*.

²⁷ Usp. A. S. van der WOUDE, »שֵׁם šēm Name«, u: *THAT II*, 935–963. Ime se često rabi u SZ: oko 864 puta, a od toga najviše u Ps (106 puta) i Post (103 puta). Poznavanje imena nekoga Boga ili nekoga čovjeka znači da ga se može zovnuti, znači u izvjesnom smislu moć nad tom osobom. Teološko značenje imena dolazi do izražaja u objavi Božjega imena (Izl 3, 13 ss). Na mjestima gdje Bog objavljuje svoje ime čovjek moli, hvali Boga, zahvaljuje. Osim toga Gospodinovo je ime sadržaj njegove slave, veličanstvenosti i snage koji se objavljuju kako u stvaranju tako i u povijesti.

²⁸ G. RAVASI, *nav. dj.*, 189.

²⁹ Usp. M. OEMING, *nav. dj.*, 85.

dovršava stvaranje dajući imena stvorenim stvarima i čovjeku. Bog sam sebi daje ime (Post 6, 3) i on ga objavljuje Mojsiju (Izl 3, 14). U biblijskom smislu: »Ime – to je Bog sam. Bog se toliko poistovjećuje sa svojim imenom da govoreći o njemu, govori o samome sebi. To je ono ime koje se ljubi (Ps 5, 12; hvali (Ps 7, 18) sveti (Iz 29, 23. Ime strašno (Pnz 28, 58), ime vječno (Ps 135, 13).«³⁰ Sve to upućuje na postojanje već izgrađene teologije Imena u biblijskoj teologiji SZ.

Stoga pohvala Imenu Božjemu, predstavlja zapravo pohvalu samome Bogu i njegovoj skrbičkoj nazočnosti po svoj zemlji, na nebesima, ali i u ljudskoj povijesti. Inkluzija, koja je izražena oblikom množine, za razliku od ostaloga dijela psalma koji je u jednini, izražava načelni stav divljenja, priznanja i pohvale zajednice koja je očito koristila psalam u nekom obliku bogoslužja.³¹ To, međutim, ne mora značiti da je i ostali dio psalma nastao u okviru kulta. Prije bi se moglo reći da je riječ o osobnoj i duboko doživljenoj molitvi i meditaciji čovjeka vjernika.³² Zato se čini opravdanim prevesti r. 2c: »Želim pjevati/služiti veličanstvu tvomu na nebesima.«

R. 3 je doista težak redak i s obzirom na prijevod, ali isto tako i s obzirom na sam sadržaj. To je tim teže, jer u cijelome SZ nema sličnoga izričaja.³³ Što Bog pribavlja sebi iz »usta djece i dojenčadi«? On sebi čini utvrdu, ili pribavlja snagu protiv svojih neprijatelja i protivnika. Što je pjesnik želio izraziti sintagmom »usta djece i dojenčadi«?³⁴ Čini se da to lijepo tumači A. L. Schökel kad u svom komentaru ovoga psalma veli: »Spominjanjem usta djece kao organa jezika psalmist sintetizira dva elementa. Prije svega dječje ponašanje, ne ono djetinjasto, ljudskoga bića koje dan za danom otkriva svijet s divljenjem punim radosti. Dajući imena, on uzima u posjed svijet kao novi Adam; gledajući, diveći se on prihvaća s jednostavnošću genezijansku ljepotu bića. Otkrivanje, radost, potvrda: pjesnik bi želio biti ili nastaviti biti 'malo dijete'. Takvo djetinje ponašanje oslobađa čovjeka od

³⁰ H. CAZELLES, »Ime«, u: *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb 1993., 330.

³¹ O kakvom se obliku bogoslužja radilo, teško je sa sigurnošću utvrditi. Možda je u pitanju bila neka noćna liturgija? Usp. H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 205–206. Kraus govori o nekom »urbildlichen Ich«, o nekom »Urmensch«. Naspram takvom mišljenju treba istaći da je psalam, ako izuzmemo inkluziju, nastao kao osobno razmišljanje, kao osobna molitva i kao osobna pohvala Bogu.

³² Takvo mišljenje zastupa u najnovijem komentaru i M. OEMING, *nav. dj.*, 82: »er wirkt eher als ein sehr persönliches Reflexionslied«.

³³ To tvrdi i H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 207.

³⁴ »Djeca stoje bliže stvarima, bliže početku i stoga bliže Bogu. U njihovoj bespomoćnosti, ali također i u njihovoj ljubaznosti može se Bog objaviti. Tako ona mogu postati živ dokaz za protivnike Božje, koji prema našem modernom shvaćanju nisu ateisti nego neprijatelji Božjega djelovanja u stvorenju i povijesti, protivnici njegove Upute. Iskustvo uči da pred otvorenošću i jednostavnošću djeteta, pred njegovom povjerljivošću mogu ustuknuti grubost i prostota.« Tako H. GROSS/H.REINELT, *nav. dj.*, 57–58.

jadne i osvetljive pobune, jer kao dijete on zna prihvaćati svijet i vlastito mjesto u njemu.«³⁵ Pjesnik se, s jedne strane, poput djece divi Božjoj veličanstvenosti koja se rasprostire kako na zemlji tako i na nebesima i koji Boga u prostodušnosti srca prihvaćaju, a s druge strane on želi kontrastno ponašanje njegovih protivnika.³⁶

Ali kako uopće da u tako krasnome svijetu, u kojemu odjekuje slava Božjega imena, ima neprijatelja i pobunjenika? Pjesnik o tomu ne razbija glavu nego to jednostavno uzima kao činjenicu. Čini se da u toj činjenici odzvanja, kao donji ton, onaj izvorni grijeh kojega spominje Post 3. Iako pjesnik ne spominje takvu čovjekovu sklonost, dobiva se ipak dojam da pretpostavlja kako čovjek nosi u sebi doista i mogućnost pobune protiv Boga i njegova svijeta. S druge pak strane začuđuje također što Bog sebi upravo »iz usta djece i dojenčadi« pribavlja snagu, gradi utvrdu, podiže bedem protiv ovih buntovnika. Kako je uopće moguće da djeca koja su nemoćna i slaba budu neka pouzdana utvrda protiv Božjih neprijatelja? Odakle im zapravo snaga da se suprotstave očito moćnim buntovnicima koji se spominju u psalmu?³⁷

Nedvojbeno je da psalmist kontrastira Božju snagu koja dolazi do izražaja u »djeci i dojenčadi« snazi buntovnika i neprijatelja. Božja snaga ne očituje se nipošto u nasilju, prisiljavanju i uništavanju, jer u Bogu ne vlada rušilački nagon prema kaosu, nego u ljubavi koja se pokazuje kao istinska snaga promjene. To je, dakako, ljubav koja sliči ljubavi djece koja bez ikakvih pozadinskih ili račun-džijskih namjera i bez ikakvih vlastitih interesa vole svoje roditelje. Djeca, istina, izvana izgledaju nemoćna i slaba – upućena na druge, ali ta nemoć i upućenost omogućuje djeci da zacijelo budu djeca, a roditeljima da budu istinski roditelji.³⁸ Logika Božjega djelovanja pokazuje se upravo u tomu što Bog uzima ono ne-

³⁵ L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 247.

³⁶ »Prema židovskim predajama pjevala su 'djeca Izraelova' prilikom prelaska preko Crvenoga mora i iskusili su Božju pomoć: doživjeli su svoju molitvu kao pohvalu i istodobno kao neuništivi bedem naspram nadmoći Egipta. Slično su doživjeli poniženi Izraelci u babilonskom sužanjstvu da su, kad su iskazali Bogu čast i hvalu i kad su pred njim iznijeli svoju molitvu, imali veću budućnost od svjetske sile novobabilonskoga kraljevstva koje je ubrzo propalo.« O. WAHL, *nav. dj.*, 30–31.

³⁷ »Za pjesnika je ta činjenica istodobno i dio same Božje objave. Kako često posrame dječja usta u svojoj nedvoličnoj čistoći osjećaja umotane, domišljene i čvrsto obojene misli odraslih! Ali pjesnik vidi više od samo ove iskustvene činjenice: u bezazlenim dječjim ustima glas živoga Boga i osjeća njegovu moć ('pribavio si moć') kojom sve svoje protivnike prisiljava. Vjeri se ovdje otvara novi pogled: u malome i neuglednome očituje se Božja veličina. Upravo u tomu leži Božja čudesna moć da 'lude svijeta izabra Bog da posrami mudre, i slabe svijeta izabra Bog da posrami jake; i neplemenite svijeta i prezrene izabra Bog, i ono što nije, da uništi ono što jest, da se nijedan smrtnik ne bi hvalio pred Bogom' (1 Kor 1, 27-30).« A. WEISER, *Die Psalmen I*, Göttingen und Zürich 1987., 95–96.

³⁸ »Par opreka djeca – neprijatelji čini pače vjerojatnim da u »djeci i dojenčadi« gledamo metaforu za patnički, prezreni i potlačeni Božji narod.« Tako E. ZENGER, *nav. dj.*, 209.

moćno i maleno da bi pokazao snagu svoje ljubavi. NZ uzima upravo ovaj stih i primjenjuje ga na događaj Isusova ulaska u Jeruzalem (Mt 25, 15-16).

Nakon što je postavio načelo osobite Božje moći u onome što je maleno i neugledno, pjesnik u r. 4 zakoračuje u svemirska prostranstva u kojima se spominju nebesa (*šāmājīm*), mjesec (*jārē^{ah}*) i zvijezde (*kōkābīm*). Ova su nebeska tijela u religijama okolnih naroda smatrana božanstvima, a evo pjesnik ih ovdje prikazuje kao umjetničko djelo Božje koje stoji u službi Bogu i čovjeku. To je izraženo na slikovit i posve dojmljiv način: Bog ih je načinio svojim prstom (*ma'asē 'esbē 'ōtēkā*). Puno je češći izraz da su nebesa djelo Gospodinovih ruku (usp. 28, 5; 92, 5; 102, 26; 143, 5). Ukoliko je Bog načinio svijet svojim prstom, onda time dolazi do izražaja Božje osobno, umjetničko djelovanje. Prsti su osobito osjetljivi dijelovi organizma s istančanim osjećajem za estetsko oblikovanje. Sunce se ne spominje, ali vjerojatno zbog toga što pjesnik iznosi svoj noćni doživljaj neba.³⁹

Pjesnik se, međutim, ne zaustavlja na detaljnijem romaničarskom opisivanju ljepota svemira, jer mu to nije prvotna nakana. On jednostavno žuri prema onomu što smatra središnjim u svome razmišljanju i čuđenju, a to je središnje pitanje cijeloga psalma sadržano u r. 5: *Što je čovjek (māh- 'enōš)?* To pitanje čini doista kralježnicu cijeloga psalma i nosi u sebi dosta načelnoga i objektivnoga. Koje mjesto ima čovjek u tako veličanstvenom svemiru, a onda i u okviru onoga što je stvoreno na zemlji? Pitanje ne uključuje samo puku znanstvenu znatiželju nego i subjektivno čuđenje utemeljeno na svakidašnjem životnome iskustvu: čovjek je doista malen i beznačajan i u okvirima zemlje, a kamoli u nedostižnim daljinama svemira, pa odakle mu dolazi njegova veličina i dostojanstvo?

Pojam koji uzima pjesnik je *'enōš*, što zapravo označava čovjeka u njegovoj povijesnosti, ograničenosti, prolaznosti i nemoćnosti (usp. Ps 9, 21; 90, 3; 103, 14)⁴⁰ Čovjek je kao »trava«, kao »cvijetak na njivi«, koji danas jest, a sutra već nije. Vjetar ga odnosi u zaborav (usp. 105, 13). Job čovjeka, upotrebljavajući ovaj isti pojam, naziva najamnikom ili čak kmetom. U istom je retku još jedan naziv za

³⁹ L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 248–249. Ibn Ezra tumači kako deset Božjih prstiju stvara deset nebeskih sfera. Toma Akvinski ističe kako rad prstima uključuje potpunu pažnju i točnost.

⁴⁰ Usp. F. MAASS, »אָנִישׁ«, u: *ThWAT I*, 373–375. Riječ se susreće i u starim semitskim jezicima i označava: *biti slab*, *biti trošan*. Pojam se susreće 42 puta u SZ. U Post nalazimo ovaj pojam samo jednom, ali se često upotrebljava u Jobu (18 puta) i u Psalmima (13 puta). Ovaj pojam znači katkada i *smrtnik* ili pak nešto slično. U svakom slučaju riječ je o nekome tko je slab. Tako u Ps 105, 13: »Dani su čovjekovi kao sijeno, cvate kao cvijetak na njivi, jedva ga dotakne vjetar, i već ga nema, ne pamti ga više ni mjesto njegovo.« Job 7, 1: »Nije l' vojska život čovjekov na zemlji? Ne provodi l' dane poput najamnika?« Usp. također: J. SOGIN, *Alcuni testi-chiave per l'antropologia dell'Antico Testamento*, *L'antropologia biblica*, 231–233. Čovjek je kao trava, ističe se u Ps 103 i kao što cijet cvate i prolazi tako nestaje i čovjeka. Job 7, 1 govori o ljudskom životu koji sliči ropstvu pri čemu se čovjek označava kao »svako tijelo«.

čovjeka: *ben-'ādām*.⁴¹ Čovjek je istodobno i sin Adamov, ili sin zemlje, zapravo zemaljsko biće. On je vezan za zemlju, ali su njegove oči upravljene prema nebu. Pjesnik ne govori o ljudima, niti pak o čovječanstvu nego o čovjeku koji pojedinačno postavlja pitanje o tomu tko je on sam. Ni pojam *'enôš*, a ni onaj *'ādām*, nemaju određenoga člana, što samo potvrđuje da je riječ i o načelnome pitanju.

Potom slijedi cijeli niz od šest glagola koji imaju za subjekt Boga, a za objekt čovjeka.⁴² Prva dva u tom nizu su osobito važna: *zkr*⁴³ (sjećati se) i *pqd*⁴⁴ (pohoditi, brinuti se, skrbiti) i oba izriču Božji *osobni* odnos prema čovjeku. Postoje, međutim, razlike u tomu kako je Bog stvorio nebesa, mjesec i zvijezde i čovjeka. Prve je stvorio kao stvari i učvrstio na njihovu mjestu (glagol *kûn*: učvrstiti), dok se čovjeka u njegovoj ograničenosti, prolaznosti i grješnosti neprestano »sjeća« i za njega »skrbi« iskazujući prema njemu svoj osobni odnos privrženosti. Po čemu je čovjek tako značajan i velik u Božjim očima da se prema njemu posebno odnosi? Je li čovjekova veličina u njemu samome ili ona dolazi izvana? Tko je i što je zapravo čovjek?

Čovjekova je veličina već dana u stvaranju i čovjek je čovjek upravo zbog toga što se njega »sjeća« i što o njemu »skrbi« sam Bog u svome veličanstvu. Čovjekovo dostojanstvo proizlazi, dakle, iz dva stupa: onoga u stvaranju i onoga u povijesti. Sve se to objedinjuje u čovjeku i daje mu veličinu unatoč malenosti, nemoćnosti, ograničenosti. Zapravo, unatoč tomu što je čovjek zemaljsko biće,

⁴¹ Usp. C. WESTERMANN, »אָדָם 'ādām«, u: *THAT* I, 42–57. Također: F. MAASS, »אָדָם«, u: *ThWAT* I, 82–94. Pojam dolazi 562 puta u *SZ*: samo u knjizi Postanka 23 puta, a u Psalmima 62 puta. Tu uvijek označava čovjeka u najuniverzalnijem smislu. Bog je stvorio ljude (89, 48), dao im zemlju (115, 16), gleda ih s nema (14, 2; 33, 13), on pokazuje prema ljudima svoju dobrotu (31, 20). Ljudi se skrivaju u sjenu njegovih krila (36, 8). Pojam stoji poglavito bez člana. Pojam *'ādām* se shvaća kao generički, neutralni oblik pri čemu se ističe da je netko pripadnik ljudskoga roda, dok se pojam *'enôš* upotrebljava u značenju malenosti, krhkosti, nesavršenosti, ograničenosti, grješnosti.

⁴² Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 249.

⁴³ Usp. W. SCHOTTROFF, »זָכַר *zkr*«, u: *THAT* I, 507–518. Također: H. EISING, »זָכַר *zākar*«, u: *ThWAT* II, 571–593. Korijen ovoga glagola postoji u svim semitskim jezicima. Glagol se u qalu nalazi 168 puta u *SZ*, u nifalu 20 puta, te u hifilu 30 puta. Ovdje nisu uračunate izvedenice od ovoga glagola: *zeker* (33 puta) i *zikkārôn* (24 puta). Glagol dolazi često u sintagmama s drugim glagolima kao: *lō' šākah* (ne zaboraviti: Post 40, 23, Pnz 8, 18, Ps 9, 13; 74, 18.22; 77, 4; Job 11, 16), s *pāqad* »djelovati s vidljivim uspjehom« (Br 15, 40; Ps 103, 18), sa *sālah* (oprostiti) i *riham* (smilovati se).

⁴⁴ Usp. W. SCHOTTROFF, »פָּקַד *pqd* heimsuchen«, u: *THAT* II, 466–486. Također: G. ANDRÉ, »פָּקַד *pāqad*«, u: *ThWAT* VI, 708–723. Korijen je ovoga glagola prisutan u svim semitskim jezicima. On se pojavljuje 383 puta u *SZ*. Glagol može imati negativno i pozitivno značenje. Negativni smisao proizlazi iz značenja *pohoditi, ispitati, iskušati* (usp. 1 Sam 14, 16), ali i pozitivno ukoliko Bog *skrbi* za čovjeka (Ps 8, 5; 65, 10).

njemu se Božjom skrbi i brigom otvaraju nebeska prostranstva. Tako ovaj psalam povezuje teologiju stvaranja s teologijom otkupljenja.⁴⁵

Potom slijede četiri glagola kojima je Bog dao onu osobitu veličinu čovjeku već u stvaranju: *hšr* (umanjiti, ovdje *piel*: učiniti manjim), *tr*, (okružiti, obuhvatiti, ovdje *piel*: okruniti), *mšl* (vladati, upravljati, ovdje *hifil*: učiniti da vlada, dati vlast), *šit* (postaviti, položiti).⁴⁶ Prvi glagol (*hšr*) govori o čovjekovu mjestu u redu stvaranja: čovjek je već u stvaranju postavljen vrlo visoko – malo manji od Boga. Za pojam Bog ovdje je upotrijebljena riječ *'elōhīm* koja se može prevesti kao *Bog* ili pak kao *božansko biće*.⁴⁷ *G* ga prevodi riječju »anđeli«. To bi onda značilo da je čovjek već u stvaranju postavljen uz Božje prijestolje.⁴⁸

Čovjek je stvoren na način *'elōhīma*. Uostalom, psalam govori kako je i čovjek, kao što je na početku psalma rečeno za samoga Boga (usp. također: Ps 29, 1; 104, 1), okrunjen (*tr*) »slavom« (*kābōd*) i »čašću« (*hādār*). Čovjek je doista u redu stvaranja uzdignut na kraljevsko dostojanstvo. Bez obzira na svoju malenost, ograničenost i nemoćnost čovjek je Božjim činom velikodušnosti i ljubavi postavljen visoko u područja *'elōhīma*.

⁴⁵ H.-J. Kraus vidi čovjekovo dostojanstvo u stvaralačkom Božjem činu: »Slabi, pod visokim nebom Božjim izgubljeni čovjek, na neshvatljiv je način pomilovani i prihvaćeni čovjek (Ps 144, 3 usp. također Job 7, 17; 14, 3). Ali da se Bog *sjeća* ljudske egzistencije (אָרַז) i da se za nju *skrbi* (אָרַז) utemeljeno je u već dugo postojećem i vječno važećem Stvoriteljevu djelu.« H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 209. S druge pak strane L. Alonso Schökel vidi čovjekovu veličinu upravo samo u Božjoj skrbi za čovjeka: »Ako je Bog oblikovao zvijezde i životinje, onda se čovjeka sjeća i o njemu vodi brigu. Zašto skrbi za njega? Zbog vrijednosti koju ima? Možemo doista potvrditi da čovjek vrijednost koju ima izvodi upravo iz činjenice Boga koji skrbi za njega. *Što je čovjek?* Upravo ono stvorenje o komu se Bog osobno brine. Čudno i veličanstveno!« L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 249. Čini se ipak opravdanim povezati čovjekovu veličinu koja mu je dana naspram svega stvorenoga u samom činu stvaranja sa stalnom Božjom skrbi i »sjećanjem« kojima Bog u povijesti obdaruje čovjeka.

⁴⁶ Ova četiri glagola koja označuju Božje djelovanje na čovjeku ističu kako je čovjek svoju veličinu primio zapravo od Boga. »Čini se da četiri glagola opisuju ceremonijal ili obred uvođenja kralja.« L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 249.

⁴⁷ Autori se uglavnom slažu da pojam *'elōhīm* označava neko nebesko biće, Septuaginta ga prevodi kao *anđeli*. U tom slučaju čovjek bi bio malo manji od anđela. Mi smo se odlučili da stavimo: »malo manjim od sebe«, što znači od Boga. Nije u psalmu rečeno koliko, jer se psalmistu to i nije činilo važnim: Njemu je bilo stalo više istaknuti čovjekovu veličinu i dostojanstvo koje mu je podario Stvoritelj uzdigavši ga iznad svega stvorenoga i stavivši ga u nebesko područje. Ako ostanemo pri prvome tumačenju da su *'elōhīm* nebeski stanovnici, ili Božji sinovi, onda je posrijedi shvaćanje koje je blisko jahvističkom opisu čovjeka. Ukoliko se odlučimo za drugo tumačenje, onda bi čovjek bio slika Božja, što je bliže svećeničkom izvješću. Usp. također, G. RAVASI, *nav. dj.*, 198.

⁴⁸ Usp. H.-J. KRAUS, *nav. dj.*, 209.

Treći glagol (*mšl*) izražava posljedicu tako visokoga položaja koji mu je dan: čovjek upravlja djelima Božjim. On je Božji upravitelj (usp. Post 1, 16). Uostalom i u Mudr 9, 2 izriječkom stoji: »i koji si sazdao čovjeka mudročću svojom, da vlada nad stvorovima tvojim, i da svijetom upravlja u svetosti i pravednosti, i da sud sudi dušom pravičnom«. Ovu činjenicu čovjek je često krivo razumijevao i provodio u djelo. On je zaboravljao da svoju veličinu dobiva od Boga koji skrbi za čovjeka, koji ga se sjeća, pa da bi i sam morao uspostaviti odnos prema djelima Božjim na isti način na koji Bog uspostavlja odnos s njime. Naprotiv, čovjek često (zlo)upotrebljava ovu ovlast kao tlačenje, kao sebično iskorištavanje i uništavanje Božjega djela.

Četvrti glagol (*šit*) dovodi čovjeka u vezu sa životinjskim svijetom: domaćim i divljim životinjama, s ribama i pticama. Svijet koji mu je povjeren opisan je u koncentričnim krugovima. One su dane čovjeku kao poklon, ali opet ne da ih nemilosrdno uništava nego da zajedno s njima uživa i dijeli zajednički prostor zemlje koji im je svima – i čovjeku i životinjama i ribama i pticama – posve nezaluzeno darovan. Istina, sav ovaj od Boga stvoreni svijet služi čovjeku, ali – treba naglasiti opet – čovjek se ne smije ponašati bahato i nemilosrdno prema tom svijetu koji je stvoren u ljubavi i iz ljubavi, nego se na Božji način treba »sjećati« tog svijeta i skrbiti za nj.⁴⁹ Tu činjenicu lijepo opisuje E. Zenger: »Tajna čovjeka temelji se u tome da je biblijski Bog stvoritelj povjerio svim (!) ljudima sposobnost i zadaću, da poput Boga i nekoga dobrog kralja štite zemlju kao prostor života i oblikuju mjesto zdravoga zajedničkoga života.«⁵⁰ U tomu je čovjekova veličina, ali svakako i odgovornost.⁵¹

4. Odnos između likova unutar psalma

U ovome psalmu, koji s jedne strane ističe Božju veličinu, a s druge, unatoč čovjekovoj malenosti i krhkosti unutar svega stvorenoga, postavlja čovjeka u božanska područja, zahvaljujući Božjoj velikodušnosti i ljubavi, potrebno je također vidjeti odnose koji postoje među likovima, jer će se na taj način moći najbolje iskristalizirati mjesta i značenja koja ti likovi zauzimaju. Očito je da dva lika imaju značajno mjesto u psalmu. To je Bog, stvoritelj čudesnoga svemira ali i čovjeka

⁴⁹ Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 249. Ovaj autor lijepo opisuje ulogu četiriju glagola u opisu čovjekove veličine: »Prvi (ističe, B. L.) označeno mjesto u redu stvorenja, zatim krunjenje po kojemu postaje upravitelj, konačno je postavljeno podnožje njegovim nogama. Izbjegava se formalno spominjanje prijestolja da mu se ne preda kraljevska funkcija.«

⁵⁰ E. ZENGER, *nav. dj.*, 208.

⁵¹ Tumačeći čovjekovu bogosličnost (Post 1, 26-27) M. Vrgoč govori i o Ps 8 koji opisuje čovjeka kao kralja kojega je Bog okrunio slavom i čašću i sve njemu podložio. Usp. M. VRGOČ, *Uvid u antropo-eikonologiju do Drugoga vatikanskoga sabora* (posebni otisak), Sarajevo 1987., 102.

te koji svojim osobnim stavom skrbi i stalno se sjeća čovjeka. On mu je dao posebno mjesto, jer mu je praktički povjerio svekoliko stvorenje na upravljanje, ali nipošto na iskorištavanje i uništavanje.

Samo zato što je čovjek stalno u Božjem sjećanju i što ga Bog stalno pohađa, čovjek je zapravo ono što jest: biće ljubavi koje svoju vrijednost dobiva od Boga kroz Božji osobni odnos. Sve je drugo učvršćeno, postavljeno, utemeljeno, samo su Božja skrb i Božji pohod ostali u okviru Božje slobode koja utemeljuje čovjekov smisao na nečemu što čovjeku dolazi izvana i omogućuje mu da bude čovjek, biće različito od svega stvorenoga.

Prema tomu, čovjekova veličina ne dolazi iz samoga čovjeka niti pak iz veličine i ljepote svemira, nego zapravo od samoga Boga koji preko čovjeka uspostavlja osobni odnos sa svijetom. Božja briga i pohod čine da je čovjek postao visoko uzdignut u redu stvaranja da ga je psalmist ocrtao »malo manjim od Boga«, biće koje u sebi nosi veličanstvenu sliku Božju koja bi se trebala očitovati kao čovjekova okrenutost Bogu, ali jednako tako i čovjekova okrenutost prema svemu stvorenju. Čovjek je i u ovome psalmu doista veliko biće odnosa koji ga čine u pravome smislu otvorenim bićem. To biće može postati i tragičnim bićem ukoliko se zatvori pred Bogom i ne dopusti da Bog uđe u njegov svijet.

Jhvh 'adōnēnū Gospodine, gospodaru naš	'addîr šēm – slavno, veliko ime
	hōd – veličanstvo
māh-'enōš – što je čovjek? ben-'ādām – sin Adamov	zkr – sjećati se
	pqd – skrbiti
	hsr – umanjiti
	m ^e 'at mē'elōhîm – malo manji od Boga
	kabod + hādār 'tr – slavom + čašću okrunjen
	mšl – vladati
	šît – postaviti
Jhvh 'adōnēnū Gospodine, gospodaru naš	

Prije svega, ne bi se smjelo smetnuti s uma da je ovaj psalam prvenstveno hvalospjev Gospodinu Bogu, a ne čovjeku. Istina, to je hvalospjev Bogu preko čovjeka i svega stvorenoga, ali nipošto samome čovjeku bez ikakva odnosa prema Bogu.⁵² Nedvojbeno je da bez Božje veličine nema zacijelo ni čovjekove veličine

⁵² Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 243.

i dostojanstva.⁵³ Zato je upitno i opasno svako uklanjanje Boga pod izlikom da se uzdiže čovjeka, jer se čovjek uništava ako se bez temelja uzdiže u područja koja mu samome po sebi ne pripadaju. Govor o čovjeku je stavljen u okvire inkluzije pohvale Bogu od kojega čovjek i dobiva svoje veličanstvo. Bez tog odnosa nema ni čovjekova dostojanstva i uzvišenosti.

Tu su također upotrijebljena dva pojma za čovjeka: *'enôš* i *ben-'ādām* koji izražavaju čovjeka kao povijesno biće i čovjeka kao stvoreno biće. Obje riječi nemaju određena člana, pa ih se stoga treba uzeti načelno. Oba su pojma po svom sadržaju slična jer izražavaju čovjeka koji je ograničen, prolazan, malen i nemoćan, zapravo smrtan. Čovjek je poput prašine, pa ipak unatoč tomu nije »ništa«. Čovjek je malo manji od *'elōhîma* (Boga), ali nije *'elōhîm* (Bog). Ovo uspoređivanje ne bi se smjelo uzeti metafizički nego funkcionalno.⁵⁴ U čemu je razlika? Čovjek je zapravo stvoren na sliku Božju, što je već sadržano u svećeničkom izvješću o stvaranju svijeta (Post 1, 26). Sir 17, 30 opisuje razliku između čovjeka i Boga: »Ljudi ne mogu sve, jer sin čovječji nije besmrtan«. Upravo je tu ona razlika koju čovjek ne može sam od sebe prekoračiti.

U psalmu se nalaze »djela ruku Božjih«, te svijet domaćih i divljih životinja, morskih riba i nebeskih ptica. Već je bilo govora o čovjekovu odnosu prema tomu svijetu, ali još ćemo jednom istaći da čovjekov odnos prema svijetu proizlazi iz Božjega odnosa prema čovjeku. Božji odnos prema čovjeku opisan je prije svega s dva važna glagola: *sjećati se* (*zkr*) i *skrbiti* (*pqd*). Čovjekova veličina izrasta, s jedne strane, iz Božjega sjećanja i Božje skrbi, a s druge, ona se razvija na temelju čovjekova odnosa prema onomu što je Bog povjerio čovjeku na upravljanje. I čovjek bi se, na način na koji to čini Gospodin, trebao sjećati svijeta i skrbiti za nj.

⁵³ Naspram drugim i drukčijim shvaćanjima »duboka razlika izričaja ovoga psalma nije samo u tomu da se ovdje čovjekova veličina drži u napetosti prema suprotnom polu njegovu malenosti, nego prije svega u tomu da je čovjekovu pohvalu potpuno progutala slava onoga koji je čovjeka obdario uzvišenošću«. W. ZIMMERLI, »Was ist der Mensch?«, u: *Studien zur alttestamentlichen Theologie und Prophetie. Gesammelte Aufsätze II*, München 1974.

⁵⁴ Usp. A. WEISER, *nav. dj.*, 96. »Nema objave Boga koja istodobno ne gura u posebno svjetlo i bit čovjeka, i obrnuto: nema prave biti čovjeka koja bi se mogla gledati neovisno o Bogu. To također spada u vjeru: gledati sama sebe u razmjerima koji otvaraju pogled iz Božje perspektive. Naspram Boga, stvoritelja, čovjek je stvorenje i postaje svjesnim ništavnosti cijele svoje egzistencije. Pogled u beskonačne daljine zvjezdanoga neba daje da izbije na vidjelo odmak između Boga i čovjeka u svojoj potpunoj veličini i suprotstavljenosti: naspram onomu Beskonačnomu stoji onaj konačni, naspram Vječnomu onaj prolazni, naspram mira, sigurnosti i reda, koji obznanjuju putanje zvijezda, stalna briga i strah lutajućega čovjeka. Sve je to uključeno u pitanje: 'Što je čovjek?' Posve namjerno bira pjesnik riječi koje podcrtavaju ono smrtno, zemaljsko na čovjeku. Ipak on ne ostaje kod ove suprotstavljenosti između Boga i čovjeka. Strahopoštovanje pred Božjom veličinom, pred kojom čovjek dršćući tone, predstavlja temelj s kojega on daje shvatiti Božje čudo, koje dolazi do izražaja u odnosu između Stvoritelja i stvorenja: Za ovoga svemoćnoga Boga nije previše malo da se 'sjeća' čovjeka i da ga ljubazno 'pohodi'.«

Samo u tom slučaju on će izgrađivati svoju veličinu i utvrđivati svoje veličanstvo u svijetu stvorenja.

Tu je također i svemir: nebesa, mjesec i zvijezde. Sunce se ne spominje vjerojatno zbog toga što je riječ o »noćnoj pjesmi«. Iako ovo područje nije stavljeno čovjeku pod noge, čovjek s njime ipak stoji u nekome odnosu. Čovjek bi trebao i taj prostor smatrati Božjim prostorom, trebao bi ga promatrati, diviti mu se i uživati u njegovoj ljepoti, jer čovjek se, zapravo, nalazi u sredini između zemlje i neba: noge su mu čvrsto na zemlji, ali čovjek može i treba uzdizati svoje ruke i oči prema nebu.

Iz svega ovoga ovdje iznesenoga proizlazi da je *čovjek biće svekolikih odnosa*: prvenstveno Božjega osobnoga odnosa prema čovjeku bez obzira na njegovu veličinu te čovjekovih odnosa prema Bogu i odnosa prema svemu stvorenomu. Tu bi bio sadržan odgovor na pitanje: Što je čovjek? Prema tomu, čovjekovo dostojanstvo proizlazi iz Božjega odnosa prema čovjeku, a čovjek učvršćuje i potvrđuje to dostojanstvo svojim odnosom prema svemu stvorenomu i prema Stvoritelju. Ako jedan od tih odnosa bude bitno poremećen ili osakaćen, čovjekova slika biva iskripljena a čovjek i sam počinje patiti i činiti da i drugi s njime pate.

5. Psalam 8 unutar SZ

Neosporno je da Ps 8, unatoč svojim posebnim obilježjima, ima dodirnih točaka s drugim psalmima (usp. Ps 29, 92, 103), ali i s nekim važnim temama starozavjetne teologije (Post 1).⁵⁵ Riječ je, dakle, o prikazivanju Boga stvoritelja prirode i čovjeka kao i njegova vrhovništva nad svim stvorenim, ali isto tako i prikaz čovjekova odnosa prema prirodi i Bogu, odnosno odgovora na pitanje: Tko je čovjek? On ulazi u tekstove koji govore o starozavjetnoj antropologiji koja se onda otvara i prema onoj novozavjetnoj, Isusovoj.

U biblijskim spoznajama postalo je već opće mjesto da starozavjetna teologija ne razmišlja o čovjeku izdvojeno nego uvijek u povezanosti s Bogom koji se prikazuje ili kao čovjekov stvoritelj ili kao onaj koji o čovjeku skrbi, ili pak ima elemenata i jednoga i drugoga, kao što je slučaj u Ps 8. Starozavjetna se antropologija upravo temelji na odnosima: Božjim prema čovjeku i čovjekovim prema Bogu. U ispreplitanju tih odnosa čovjek nalazi ne samo svoje mjesto u svijetu nego i svoj smisao.⁵⁶

⁵⁵ Evo nekih najvažnijih komentara Post 1: O. EISSFELDT, *Einleitung ins das Alte Testament*, Tübingen, ³1964., osobito: 234–278. Kapitalno djelo za problematiku prapovijesti: C. WESTERMANN, *Genesis 1–11*, (BKAT 1), Neukirchen, ³1983., osobito: 104–380. G. v. RAD, *Das 1. Buch Mose Genesis*, Göttingen/Zürich, ¹²1987., osobito 1–26. Na hrvatskom o problematici knjige Postanka moguće je naći: W. HARRINGTON, *Uvod u Stari Zavjet*, (prijev. s amer. engl.), Zagreb, ³1993., osobito 122–146. A. REBIĆ, *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996., osobito: 11–47.

⁵⁶ Usp. J. A. SOGGIN, *nav. dj.*, 227ss.

Gotovo svi tumači Ps 8 upozoravaju kako je ovaj psalam po svojoj tematici, ali i po svojoj leksici sličan Post 1. Ako govorimo o sličnosti s obzirom na leksiku, onda treba spomenuti kako se i u Ps 8 i u Post 1 nalaze brojne zajedničke riječi koje onda upućuju i na zajedničku tematiku.⁵⁷ Tu su prije svega riječi: nebo (*šāmajîm*), zemlja (*'eres*), more (*jām*), zvijezde (*kôkâbîm*), životinje (*b^ehēmāh*), ribe (*dāg*), čovjek (*'ādām*), gledati (*r'h*), vladati (*mšl*), činiti (*'sh*). Postoje i neke manje razlike. U Ps 8 nedostaje sunce (*šemeš*), ali smo rekli da je to u svezi sa samim psalmom koji predstavlja neku vrstu »noćne pjesme«. U Post 1 govori se o svodu (*rāqija'*), a u Ps 8 o bedemu ili snazi (*'ōz*).

No i u jednom i u drugom riječ je o lijepo uređenom svijetu koji je nastao pobjedom reda nad kaosom. Post 1 je sagrađen na temelju »teologije reda« koju svećenički autor koristi da bi prikazao pobjedu reda nad silama kaosa.⁵⁸ Ps 8 pretpostavlja božanski sklad u svemiru i na zemlji, jer je Gospodin svemu stvorenomu *odredio* njegovo mjesto: i mjesecu i zvijezdama i čovjeku i životinjama i pticama i ribama. Samo ukoliko se bude poštivao taj red i sklad, koji se vidi prije svega u usklađenim odnosima, onda će svijet nositi optimistička obilježja i biti dobar kako to ističe Post 1 u više navrata.

Treba istaći da je čovjek u Post 1 stvoren na sliku i priliku Božju (*b^esalmēnū kidmūtēnū*), što mu daje posebno mjesto na ljestvici svega stvorenoga. Tu se, istina, ne pojašnjava u detalje što bi bila ta sličnost i u čemu bi ona dolazila konkretno do izražaja. Pa ipak, sama tvrdnja i sam tijek stvaranja, koji vodi prema vrhuncu – stvaranju čovjeka, govore nedvojbeno da čovjek ima istaknuto mjesto među svim stvorenjima bez obzira na svoju malenost.

Ps 8 također ističe čovjekovo mjesto s obzirom na sav svemir, ali i s obzirom na sav stvoreni svijet: Čovjek je stvoren kao »malo manji od Boga« (*m^e'at mē'elōhîm*), ali on je i *'enōš* i *ben-'ādām*. Čovjek je – kao što smo rekli – shvaćen u svojoj povijesnosti i svojoj zemaljskoj ograničenosti. U čemu je onda čovjekova veličina? Čovjek svoju veličinu dobiva iz Božjega odnosa prema čovjeku, koji je u Ps 8 opisan kao Božje »sjećanje« (*zkr*) i kao Božja »skrb« (*pqd*). Iako je čovjek malen, prolazan, ograničen i smrtn, on je, zahvaljujući stalnom i posebnom Božjem »sjećanju« i stalnoj skrbi, najviši od svih stvorenja.

No čovjekova veličina proizlazi i iz samoga čina stvaranja koju u Ps 8 opisuju četiri glagola. S obzirom na Post 1 čini se da je od posebne važnosti glagol »vladati« (*mšl*) i »podložiti« (*šît*). Čovjek je uzdignut na kraljevsku čast i povjerena

⁵⁷ Ovdje se oslanjamo na kratku analizu koju je u svom komentaru napravio Schökel. Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 251–252. No na sličnosti s Post 1 ukazuju gotovo svi komentari ovoga psalma, jer je to nezaobilazna tema koja proizlazi iz samoga psalma.

⁵⁸ O tomu više u: B. LUJIĆ, »Dar života i odgovornost za njega. Biblijski okvir za poimanje smisla života«, u: (ured. B. Vuleta i A. Vučković) *Odgovornost za život*, Split 2000., 149–177.

mu je kraljevska zadaća da vlada zemljom. To se ne odnosi samo na neke ljude, nego na sve. Ali to vladanje treba biti u skladu s Božjim odnosom prema čovjeku (*zkr + pqd*). Prema viđenju Ps 8 čovjek bi upravo po tomu trebao biti sličan Bogu.

6. Novozavjetno čitanje Ps 8

Ps 8 u nekim postavkama našao je odjeka i u novozavjetnim tekstovima. Prema izvješću Mt 21, 16 Isus je prigodom svoga svečanoga ulaska u Jeruzalem, na prigovor farizeja i pismoznanaca zbog dječjega klicanja hosana, odgovorio citirajući Ps 8, 3: »Da! A niste li čitali: Iz usta djece i dojenčadi sebi si pripravio hvalu?«

Nameće se, dakako, opravdano pitanje što je Isus (ili evanđelist!) htio postići citatom iz Ps 8.⁵⁹ U Ps 8, 3 ovaj se stih – kao što smo vidjeli – odnosi na samoga Boga, zapravo na Božje djelovanje: Bog isključuje nasilje u svom djelovanju protiv svojih protivnika i uzvraća im snagom koja dolazi iz usta djece i dojenčadi. S druge pak strane istinski odnos prema Bogu jest upravo onaj odnos tih nemoćnih, nepriznatih, ali zato iskrenih i odanih, ljudskih bića, koja se oslanjaju na Boga i koja osjećaju potrebu za Bogom u svome životu. Naspram djece i dojenčadi u psalmu su Božji protivnici, buntovnici, koji ruše Božji red i sklad među stvorenjima. Njima bi »djeca i dojenčad« trebala postati uzorom ispravnoga odnosa prema Bogu ali i prema drugima.

U Mt 21, 15-16 imamo, s jedne strane, Isusove protivnike koji su bijesni zbog Isusove iscjeliteljske djelatnosti, ali i zbog podrške onih malenih.⁶⁰ Tko su ti maleni? To su vjerojatno oni siromašni, otpisani i bolesni ljudi koji su preko Isusa iskusili Božju dobrotu.⁶¹ Naspram njima nalaze se duhovne vođe u Jeruzalemu koji odbacuju takvo Božje djelovanje. Dok siromašni i bolesni hvale Boga, do tle se službeni predstavnici židovstva zatvaraju pred Bogom i pred njegovom ponudom.

Drugo mjesto na kojem se nalazi citat iz Ps 8 jest Heb 2, 5-9: »Netko negdje posvjedoči: Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohadaš. Ti ga tek za malo učini manjim od anđela, slavom i časti njega ovjenča, njemu pod noge sve podloži. Kad mu, doista, sve podloži, ništa ne ostavi što mu ne bi bilo podloženo. Sad još ne vidimo da mu je sve podloženo, ali Njega, za malo manjeg od anđela,

⁵⁹ Usp. usp. B. FISCHER, *nav. dj.*, 161–178. Ovaj autor upravo analizira upotrebu Ps 8 u NZ i u ranoj kršćanskoj literaturi. Na prvome se mjestu osvrće na citat u Mt 21, 16, potom na 1 Kor 15, 27 i Heb 2, 5 i na kraju poslijebiblijsko tumačenje Ps 8.

⁶⁰ Usp. J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium 2*, Freiburg/Basel/Wien 1988., 208–210. Također: U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus* (Mt 18 – 25), Zürich/Düsseldorf & Neukirchen-Vluyn 1997., 188–189.

⁶¹ Tako U. LUZ, *nav. dj.*, 189. Autor se oslanja na Lohfinka koji u njima gleda »starozavjetne siromahe«.

Isusa, vidimo zbog pretrpljene smrti slavom i časti ovjenčana da milošću Božjom bude svakome na korist što je on smrt okusio.« Pisac poslanice Hebrejima vidi ostvareno u Isusu sve ono što je naznačeno u Ps 8. Schökel lijepo veli: »Idealizam psalma postaje stvarnošću u Isusu. Pojavio se konkretni čovjek, ‚sin Adamov‘ o kojemu se po antonomaziji može pjevati psalam bez popravaka i pridržaja. Međutim, Isus postiže krunu trpljenjem na način koji psalam nije predvidio. Isus Krist izvršava psalam i nadvisuje ga.«⁶² Jedva da bi se i moglo ljepše ocrtati ono što se dogodilo u Isusu, a što Ps 8 označuje kao idealni svijet.

Treće mjesto, na koje ćemo se izriječom osvrnuti, nalazi se u 1 Kor 15, 26: »Kao posljednji neprijatelj bit će obeskrijepljena Smrt jer sve podloži nogama njegovim. A kad veli: Sve je podloženo, jasno – sve osim Onoga koji mu je sve podložio. I kad mu sve bude podloženo, tada će se i on sam, Sin, podložiti Onomu koji je njemu sve podložio da Bog bude sve u svemu.« Na ovome mjestu Ps 8 ulazi u eshatološko područje u kojemu će sve Isusu biti podloženo, čak i smrt, a on će se sam podložiti Bogu.

7. Franjino kontekstualno čitanje Post 1 i Ps 8

Osim novozavjetnoga čitanja Ps 8, koje je značajno i važno, moguće je u kratkim crtama uputiti i na mogućnost franjevačkoga čitanja koje će biti prikazano na temelju poznate pjesme sv. Franje Asiškoga: »Pjesma brata Sunca ili Pohvale stvorova«.⁶³ I ova Franjina pjesma je hvalospjev kao i Ps 8. I u njoj se veliča Božja veličina i ljubav koja je razasuta po svoj zemlji i koja se nastanila u svim bićima mrtve i žive prirode kao i u Ps 8.

Franjin hvalospjev počinje djetinjским obraćanjem »svevišnjem, svemožnom i dobrom Gospodinu«. To obraćanje Gospodinu predstavlja ujedno i ispovijed vjere u Boga koji je uzvišen i svemoćan, ali koji je ujedno i dobar. Njemu pripadaju »hvala i slava i čast i blagoslov«, kao što je rečeno i u inkluziji Ps 8. U psalmu je Gospodin »uzvišen«, njegovo je »ime slavno«, a u Franjinu hvalospjevu to mu sve pripada.

Potom u Franjinu hvalospjevu slijedi cijeli niz pohvala Bogu od strane stvorjenja: od Sunca, Mjeseca i zvijezda, vjetra, zraka, oblaka, vode, ognja i zemlje: sve stvoreno odaje slavu svome Stvoritelju. U središtu hvalospjeva su ipak oni »koji praštaju iz ljubavi tvoje i podnose rado bijede života«. U Ps 8 su to djeca

⁶² Usp. L. ALONSO SCHÖKEL, *nav. dj.*, 253.

⁶³ Pjesmu preuzimamo iz: *Spisi sv. Franje i sv. Klare Asižana*, (ured. s. Marija od Presvetoga Srca), Split 1988., 48–50. Tekst pjesme sastavljen je na starom talijanskome jeziku i kao takav nalazi se u rukopisima. Hrvatski prijevod potječe od o. Gracijana Biršića. Navedena knjiga donosi uspojedno i talijanski tekst.

i dojenčad. Na kraju hvalospjeva Franjo upućuje hvalu Bogu i »po sestri našoj tjelesnoj Smrti kojoj nijedan smrtnik umaći neće«. Na samome koncu pjesme je zaziv koji upućuje na potrebu hvale, blagoslivljanja, zahvaljivanja i služenja Gospodinu, i to doista u velikoj poniznosti.

Franjin hvalospjev ima, prema tomu, u širem smislu, određenih dodirnih točaka s Ps 8. Na početku i završetku Franjo se obraća Bogu i poziva i druge da mu se pridruže u pohvalama i zahvaljivanju Gospodinu. Središnji dio govori o stvarnjima koja hvale svoga Stvoritelja. Psalam 8 je u tom dijelu više meditacija, ali je očito da je misao u biti ista. Božja veličina i ljubav prelijevaju se na njegova stvorenja, a odgovor stvorenja na tu ljubav jest zacijelo pohvala i zahvaljivanje. Kod Franje izbija još jače na površinu osjećaj zahvalnosti za veličanstveno djelo Božje. Franjo ostaje na tragu Post 1 gdje se opetovano tvrdi kako je dobro sve što je Bog stvorio. Kod Franje nema negativnih tonova, niti pak pesimističkoga pogleda. Sve odiše Božjom dobrotom i ljubavi koju Franjo prihvaća i dalje raznosi – on tu ljubav iz sebe isijava. Stoga čak i ono negativno u ovome svijetu postaje u Franjinoj ljubavi pozitivno, jer dolazi od Boga koji voli čovjeka. Iako Franjo ne spominje one glagole Ps 8 »sjećati se« i »skrbiti«, ipak je očito da njegov stav o svijetu i čovjeku može biti shvatljiv samo iz Božje perspektive. Jedino nad čim se Franjo grozi jest upornost u grijehu i zlu koji rastavljaju čovjeka od Boga i ruše sklad i u čovjeku ali isto tako i u sveukupnoj stvorenoj stvarnosti.

Iako se Franjo izriječom ne osvrće na Ps 8, on ipak u svojoj pjesmi iznosi duh Post 1, a u širem smislu i Ps 8. Franjo je po svojoj intuitivnoj spoznaji postao osobno svjestan da je Bog dobri stvoritelj ljudi i cjelokupnoga stvorenja. Iz te svijesti stvorenosti Franjo je gradio odnose i prema Bogu i prema drugim ljudima i prema svekolikom stvorenju.⁶⁴ I kao što se Bog »sjeća« i »skrbi« za čovjeka i cijeli svijet, to isto čini i Franjo ostajući na tragu te velike Božje ljubavi. Upravo tako velika ljubav utjelovljena u Franju bila je u stanju i ono što je negativno vidjeti u novome svjetlu ljubavi pozitivno, ono što je tamno u svjetlu ljubavi postalo je svijetlo, a ono što je pesimistično postalo je iz Božje perspektive u Franje optimističnim. Zbog takvoga svoga stava Franjo je postao i ostao suvremen sve do današnjega dana, jer svojom ljubavlju spaja i ono nespojivo i jer svojim odnosom nikoga ne isključuje.

Na taj je način Franjo iščitao Post 1 i Ps 8 na nov način prilagodivši ih svome vremenu i zahtjevima koji su iz tog vremena proizlazili.

⁶⁴ O tomu više u knjizi: B. LUJČIĆ, *Iskre ljubavi iz evanđelja*, Zagreb 2001., 201–207. Franjo je očito sebe shvaćao kao onoga »malenoga« i »poniznoga« koji je hvalu iskazivao svemoćnom Bogu, Stvoritelju svega.

8. Što je čovjek?

Ps 8 opjevava veličinu i uzvišenost Boga Stvoritelja koji je svoje »ime« ugradio u veličanstvenost svemira i u stvarnost zemlje na kojoj je postavio biće koje se zove *'enôš* i *ben-'ādām*. Zadivljen svekolikom ljepotom koja odsijeva iz Božjega stvoriteljskoga djela, pjesnik se pita: Što je čovjek? Najmanji od svega toga, prolazan, ograničen, nemoćan, a ipak nimalo beznačajan i nimalo bezvrijedan. Odgovor je u bitnome zadan: Čovjek može tražiti odgovore na pitanje o svome smislu samo u okviru osobnoga Božjega »sjećanja« (*zkr*) i »skrbi« (*pqd*). Sjećanje i skrb Boga stvoritelja povezani su već sa samim čovjekovim stvaranjem u kojem je dobio posebno mjesto među stvorenjima, gdje je okrunjen i tako postao kruna svega stvorenja, gdje je dobio ovlasti da upravlja svekolikim stvorenjem u ljubavi, te je u tom smislu pod njegovom »vlašću« sav svijet.

Stoga smijemo reći na temelju iskustva Ps 8 da je svaki čovjek u Božjim očima »kralj«, koji u njegovo ime skrbi njegovom ljubavi za sva stvorenja i stvara svijet odnosa ljubavi. Samo će u tom smislu *dominium terrae* (vladanje zemljom) postati istinsko *dominium amoris* (vladanje ljubavi) koje će činiti svijet prostorom suživota u solidarnosti svih bića. Antropologija Ps 8 predstavlja otvorenu antropologiju Božjega odnosa prema čovjeku i čovjekova odnosa prema svome Stvoritelju ali i prema svemu stvorenomu.

Iako u Ps 8 nema izrazito negativnih tonova koji bi remetili idealističko usmjerenje i optimistički pogled na sveukupnu stvarnost, ipak se u njemu spominju i »protivnici« i »osvetnici« i »neprijatelji« koji nisu poblizhe određeni, ali koji upozoravaju da svijet nije u potpunom skladu te da je pjesnik svjestan realnosti u kojoj živi. No ta činjenica pjesniku uopće ne smeta jer svijet gleda iz Božje perspektive, a takav svijet je upravo zbog Božjega sjećanja i skrbi posve optimističan. Pjesnik vrlo dobro zna za onu opetovano ponavljanu tvrdnju iz Post 1 kako je svijet iz Stvoriteljeve perspektive doista bio veoma dobar (Post 1, 4.10.12.25.31) i on to ima stalno pred očima. Ta mu činjenica omogućuje da uvijek iznova, unatoč negativnim iskustvima svakidašnjice, bude otvoren za divljenje Stvoritelju svemira, ali još više Stvoritelju čovjeka.

Ps 8 ne najavljuje posebno oštre zahvate protiv Božjih protivnika, osvetnika i neprijatelja. Protiv njih Bog podiže sebi bedem iz usta djece i dojenčadi. Time dolazi do izražaja Božja logika djelovanja: Bog neće vršiti nasilje nad svojim stvorenjem. On će svoja velika djela ljubavi činiti malenim sredstvima, preko malenih ljudi, nenasilno i na gotovo nevidljiv način. Upravo ono što je maleno u ovome svijetu bit će njegova snaga.

U tom smislu čitan je također Ps 8 i u novozavjetnoj poruci, gdje je upravo ovu zadnju misao iz psalma citirao i sam Isus braneći se od zlobnih prigovora farizeja i pismoznanaca (usp. Mt 21, 16). Poslanica Heb 2, 5-9 vidi u Isusu, upravo trpljenjem kao solidarnošću s malim ljudima, ostvareno sve ono što je u Ps 8

izneseno kao idealni svijet, dok 1 Kor 15,26 prenosi poruku Ps 8 na eshatološko područje kad će Krist podložiti sve u ljubavi i u toj ljubavi podložiti i sebe sama Bogu.

Misao o malenosti i o vlastitom podlaganju Bogu u ljubavi nit je koja spaja Ps 8 i Franjin *Hvalospjev stvorova*. Iz svijesti povezanosti s Bogom svezama ljubavi Franjo ljubi cijeli svijet koji je djelo neizmjerne Božje ljubavi. Tom ljubavlju, iz koje su isključeni svi negativni naboji, Franjo u duhu »manjega brata« obuhvaća svekoliku stvarnost i na začuđujući način i od mrtvih stvari čini žive, od tamnih svijetle, od zlih dobre – i tako omogućuje da zaživi novi svijet slobode i ljubavi.

Tako Ps 8 dobiva i svoje novo kontekstualno čitanje, ali i osobna obilježja čovjeka koji je postao znakom svoga vremena, ali koji po tome svome uvjerenju osvjetljuje i danas put koji vodi prirodi, koji čovjeka vodi čovjeku, koji čovjeka vodi, u konačnici, Bogu, pokazujući što je to zapravo čovjek.

Antropologija Ps 8 predstavlja zapravo samo dio starozavjetne antropologije koja započinje s Post 1 i proteže se kroz cijeli Stari zavjet. Posvuda nailazimo na spoznaju kako je čovjek biće koje svoju vrijednost dobiva od Boga i kako primljeni dar Božje ljubavi treba dalje prenositi na ostalo stvorenje. Samo u toj svekolikoj otvorenosti čovjek izgrađuje zdrav i optimističan stav i prema Bogu i prema svijetu.

Summary

PRIMARY BIBLICAL QUESTION: WHAT IS MAN?

Ps 8 is important because it asks the fundamental biblical question: what is man? and gives an answer to it: man is at the same time great and small. In respect of his place in the universe man is really small, but with respect to »God's memory« (zkr) and »God's care« (pqd) man is placed very highly – he is a little bit smaller than God. Man is great because of God's love that has elevated him highly. Man's relationship towards the earth and the creation should come out of the knowledge that he is the child of God's love and that he should be open towards his Creator in gratitude, and towards the creation in the openness of God's love that he should pass it over to the creation. In this spirit and Francis from Assisi in his canticle understood completely the deepness of the message of this psalm.

Key words: man, God's greatness, universe, earth, God's memory, God's care.